

ÇAĞINI AŞANLAR

Hazırlayan : Abdulhakim KOÇIN

GELENBEVÎ İSMAİL

Her ne kadar insanın düşünen bir varlık olduğu-
yolar olsak da, yine de bilim adamlarımızın yapmış
oldukları bilimsel çalışmaları ve bu çalışmaların haklı
olarak bilim tarihinde kendilerine kazandırdıkları ünü
düşünmekte zaman zaman yetersiz kalıyoruz. Bu se-
beple de "Doğulular bilimsel çalışma ve araştırmaları
sevmiyorlar" diye ithamda bulunan Hirschfeld'in
kasıtlı sözleri karşısında çoğu kez "özür dileyici tavır"
denilen tuhaf bir tutum içine giriyoruz.

Oysa bir taraftan günün birinde çözülmedik
problemin kalmadığı, iyinin ve doğrunun geçerli oldu-
ğu özgürlük ve barış ortamı özleminin, bu uğurda
verilen mücadelenin, başlatılan uluslararası kam-
panyaların; öte taraftan bütün bu mücadele ve kam-
panyalara rağmen yeryüzündeki insan varlığını yok
etmeye yönelik nükleer silah yarışının hız kazandığı
çağımızda, yaşamak için, her gün daha iyiye, daha
mutlu bir geleceğe doğru tökezlemeden ilerlemek
için "özür dileyici tavır" denilen tutumu bırakıp, Fa-
rabî, İbn-i Sina, İbnü'n-Nefis, İbnü'r-Rüşd, Uluğ Bey,
Ali Kuşçu, Gazalî... gibi bilim adamlarımızın hayat-
larını, çalışmalarını ve bu çalışmalarının bilimsel ni-
teliklerini iyi tetkik ederek, daha net, daha gözüpek
bir tavır takınmamız zorunludur. Bu düşünceden ha-
reketle, ilmi gücünü Avrupalılara kabul ettirmiş, ünü-
nü Osmanlı Devleti'nin sınırları dışına taşırabilmiş,
XVIII. yüzyılın seçkin simalarından Gelenbevî İsmail'in
hayatından, ilmi şahsiyetinden ve eserlerinden
bahsedeceğiz.

HAYATI

Çok çeşitli alanlarda eserleri bulunmasına rağmen,
daha çok mantık ve matematik oluşuyla ününü
duyuran Gelenbevî İsmail, 1730 yıllarında Gelen-
be'de doğdu. Doğduğu yere nispetle Gelenbevî lâ-
kabıyla meşhur oldu. Küçük yaşta babasının ölümü
ile yetim kalan İsmail, annesinin yanında kaldı. Tanınmış
ve kültürlü bir aileden gelmiş olmasına rağmen,
on üç-on dört yaşlarına kadar ciddi bir eğitim

görmekten mahrum kaldı ve zamanının çoğunu sokaklarda geçirdi.

Onun ilim hayatı da ceviz oyununu oynarken babasının yakın dostlarından birinin uyarısıyla bu yaşlarda Gelenbe'de başlar. Gençlik yıllarına kadar buradaki öğretim kurumlarına devam ettikten sonra İstanbul'a gelip Fatih Külliyesi'ne başvurur. 1467-1471 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan külliyenin vakfiyesi (vakıf tüzüğü)nde şöyle bir şart mevcuttur: "Bu medrese (bugünkü anlamıyla üniversite)ye yetim çocukların, bunların bulunmaması durumunda fakir ailelerin çocuklarının kayıt edilmesin..." Yetim olduğu için hiçbir güçle karşılaşmadan kaydını yaptırıp buraya devam etme imkânını bulduğu gibi, aşevinde yemek yemeğe de hak kazandı.

Üniversitede bu yıllarda devrinin iki ünlü bilgini Yasinzâde Osman Efendi ile "Ayaklı kütüphane" lâkabıyla tanınan Müftüzâde Mehmet Emin Efendi görev yapıyordu.

Yasinzâde'den Arapçayı, fıkıh, kelim gibi dinî ilimleri, Müftüzâde'den de fizik, mühendislik, matematik, mantık gibi bilimleri öğrenen Gelenbevî İsmail Efendi, kısa zamanda mevcut ilimleri tamamlayıp yeni açılan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun'a matematik hocası olarak tayin edildi. 1790 senesinde de bugün Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Tırhala Yenışehiri kadılığına getirildi ve bir sene sonra orada vefat etti.

İLMÎ ŞAHSİYETİ

Yaşadığı müddetçe ihtişama değil, gösterişsiz bir hayata, insanca yaşamağa, ilme ve ilim adamlarına değer veren, özellikle mantık, matematik ve kelim sahasında bıraktığı eserleriyle lâik olduğu üne kavuşan Gelenbevî İsmail Efendi, eserleriyle XVIII. yüzyılın bilim anlayışını bize aktaran nadir şahsiyetlerdendir. Mantıkla ilgili eserleri incelendiğinde görülecektir ki, her ne kadar mantık konularında önemli yenilikler getirmiyor ise de, olaylara bakış açısı ve bunlara getirdiği tertib ve izah yönünden öncekilerin bir taklitçisi ve nakilcisi olmaktan uzaktır.

ESERLERİ

Fıkıh, kelim, tasavvuf gibi dinî ilimlerle, mantık, matematik, mühendislik, astronomi, fizik gibi tabii bilimlerin birçok dalında derinliğine ve genişliğine bilgi sahibi olan Gelenbevî İsmail Efendi, bunların her birinde çok sayıda kıymetli eserler bırakmış ve bunlar defalarca basılarak üniversitelerde uzun süre ders kitabı olarak okutulmuştur. Sayısını kesin bir rakamla ifade edemediğimiz eserlerinin bir kısmı Türkçe, büyük bir çoğunluğu da Arapça olarak yazılmıştır. Türkçe ve Arapça olarak kaleme alınan bu eserlerin en tanınmış olanları, "Cebir Kitabı", "Logaritma Şerhi" "Dinî İlimler Metodolojisi", "Burhan", "Bilimsel Tartışma Yöntemleri" ve yine mantıkla ilgili "Tehzib Haşiyesi" dir. □